

titel og fortløbende Volumenummerering, vilde det være praktisk og smukt, om de saavidt muligt fremtraadte som Led i en Helhed — Nyudgaven af *Scriptores Rerum Danicarum*, som Professor Gertz med Ære har begyndt.

Ellen Jørgensen.

**Annales Danici Medii Ævi.
Editionem nouam curauit
Ellen Jørgensen. Kbhvn.
1920.**

I sin foranstaaende anmeldelse omtaler dr. Ellen Jørgensen, at Gertz oprindeligt havde den tanke at paabegynde en ny kritisk udgave af Langebeks *Scriptores*, og hendes afsluttende bemærkninger viser, at hun sympatiserer med denne tanke. Ogsaa for mig staar det saadan, at det arbejde med at nyudgive vore middelalderlige kildeskrifter, som Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie har æren af at have optaget, maa føre til, at Langebeks *Scriptores* helt overflødiggøres, helt afløses af nye, tidssvarende tekstudgaver. Dr. Ellen Jørgensen giver en hel lille indholdsfortegnelse for kommende bind af *Scriptores rerum Danicarum*. Et af dem skal indeholde de middelalderlige jordebøger og regnskaber, og det er rigtigt, at nyudgaver deraf er højst ønskelige, ikke blot af de virkelige jordebøger som Roskildebispens, men endnu mere af de vigtige kildeskrifter, som man maaske kan betegne som i forskellig forstand »uegentlige« jordebøger. Om Sorø Gavebog har jeg (H. T. 8. R. V, 202—215) bevist, at dens ældste parti, skrevet 1214, er af fremragende kildeværdi; men mit studium deraf overbeviste mig tillige om, at Langebeks aftryk er højst utilfredsstillende. Og nu »Kong Valdemars Jordebog«. Hvad Langebek fik med af Cod. Holm. A 41 er ganske vist afløst af Oluf Niensens udgave af 1873, men denne er nu uerholdelig selv i antikvarboghandelen; en ny udgave er i virkeligheden nødvendig — og i Lauritz Weibull havde vi vel manden dertil. Endnu mere paatrængende synes mig dog en ny udgave af 13. aarh.s erkebisp-procesakter; arbejdet med dette aarh.s danske historie har overbevist mig om deres fremragende betydning for forstaaelsen af den tids danske politik. Skulde det være umuligt at bevæge Gertz til endnu at paatage sig denne opgave?

Det var, som dr. E. J. ogsaa fremhæver, en vidunderlig videnskabelig bedrift, Langebek udførte, da det for halvandet hundrede aar siden lykkedes denne ene mand — med undtagelse af brevene og nogle brevbøger — at bringe i trykken eller dog for trykken at tilrettelægge næsten hele det materiale til vor middelalder-

historie, der endnu var utrykt, da han paabegyndte arbejdet. Eftertiden har ikke haft meget at føje dertil; hvad han ikke fik trykklagt, er i alt fald for størstedelen endnu utrykt. Skønt højtbevaget som historiker valgte han at være historieforskningens lærdeste, men ydmygste tjener — thi det er tekststudgiveren. Han lagde det hele materiale frem til benyttelse for historieforskeren, men saa langt var han ogsaa forud for denne, at mere end et aarhundredes forskning har kunnet nøjes med hans tryk. Efterhaanden har dog netop gennem forskningens bearbejdelse deraf nye opgaver fremstillet sig: jo dybere forskningen trænger ind i forstaaelsen og udnyttelsen af de samme kilder, jo oftere den sammenholder dem og forklarer dem ud fra hinanden, des flere kendsgerninger udvinder den af det samme antal kilder, ringe som det er, til opbygning af Danmarks historie. Vi har maattet vænne os til den tanke, at efter Langebek tør vi ikke vente nye fund af værdifuldt materiale. Men vi har ogsaa lært, at det er ikke let at udtømme kilderne, at faa dem til at fortælle alt det, de i virkeligheden indeholder om Danmarks historie, ja, vil de nogensinde helt kunne udtømmes? Det er netop dette indtrængende forskerarbejde, der har gjort en fuldstændig afløsning af Langebeks *Scriptores* til en nødvendighed. Forskningen kan for sit formaal ikke mere nøjes med et bedst muligt aftryk af den formentlig bedste tekst. Den maa kræve, at det hele tekstmateriale i alle dets afskygninger fremlægges til dens brug, saavidt det er bevaret. En afskrivermunks urigtige udtydning af et henvisningstegn i et haandskrift er nok til at vise forskeren den ene kildes afhængighed af den anden. Der er maaske dem, der vil finde Gertz' indledninger om haandskriftmaterialet vel omstændelige; enhver arbejdende historiker vil være denne latinitetens mester taknemlig for, at han uden karrighed meddeler ham al den kundskab, han selv ved mange aars arbejde har erhvervet sig. Det er altid muligt, at en eller anden enkelthed deri kan lede historieforskeren paa den rette vej.

Men medens vi fremstiller for os det endelige maal, lad os da glæde os over, hvad Selskabet til Udgivelse af Kilder til Danmarks Historie allerede har bragt os. Efter Gertz' fortrinlige udgaver af *Vitæ Sanctorum* og *Scriptores Minores* er nu fulgt dr. Ellen Jørgensens udgave af *Annales Danici*. Den er i enhver henseende en lettelse for forskeren, der nu i et lethandeligt bind finder samlet teksterne til alle disse aarbøger, han ellers majsommeligt maatte sammenplukke af de forskellige bind af *Scriptores*; og ganske særligt glæder man sig over, at udgiveren har haft den udmærkede ide at aftrykke de seks vigtigste aarbøgers

tekst 1130—1307 side om side, fordi dette i saa høj grad vil lette et studium af deres indbyrdes kildeforhold. Det afgørende er den sikkerhed, historikeren har for, at de udgivne tekster er valgt ud af det hele tekstmateriale, for hvilket udgiveren redegør i sine indledninger, som de paalideligste. Denne nøjagtige og bedste tekstgengivelse efter det eller de bedste haandskrifter er netop en saadan tekstudgaves første og eneste maal, og dette har dr. Ellen Jørgensen fuldtud naaet. Hvad aarbøgernes tekst angaar, vil ingen mere tænke paa at søge tilbage til Langebek — dermed er alt sagt til rigtig vurdering af den nye udgaves værdi. Fastsættelsen af den rigtige tekst kræver imidlertid et meget stort arbejde selv af den, der besidder den dertil nødvendige viden. Ikke altid forstaas dette af dem, der nyder godt deraf. Men lad os læse en tilfældig anm. 3 til side 20 i dr. E. J.s indledning: skriften er paa sine steder meget udvisket og vanskelig at tyde, hvorfor jeg i vinteren 1916 maatte lade adskilligt staa hen, men i foraaet 1918 lykkedes det i skarpt dagslys at læse alt med undtagelse af eet ord under aaret 1171. Denne anm. giver dog nogen forestilling om det taalmod og den idelige tilbagevenden til haandskriftet, der er nødvendig for alle, der arbejder med saa vanskeligt materiale. Maaske kan det da forekomme noget besynderligt, at den lærde udgiver synes kun at have villet fæste lid til sine egne øjne. Det viser sig særligt i hendes gengivelse af Colbazannalernes tekst. Om en notits til aaret 1167 bemærker hun tørt: *hic nota in margine plene deleta est*, og hun meddeler ikke, at der ogsaa findes en notits til aaret 1177, som formodentlig nu er ganske ulæselig. Men 1167-notitsen har dog endnu Waitz kunnet læse, thi han aftrykker i *M. G. Scriptores XXIX*, 175: *hoc anno Danorum archiepiscopus Eskillus Roma rediit*, idet han dog gør opmærksom paa, at Roma er usikkert, og at han mener at læse noget saadant som . . . *ania*. Det kan da undre, at udgiveren, naar hun ikke selv kunde læse notitsen, ikke har gengivet Waitz' læsning, hvor mange forbehold hun saa vilde knytte dertil. Ganske anderledes stillede Waitz sig, skønt han dog ikke var nogen sinke i palæografi; han medtog og genoptrykte, hvad hans forgænger Prümers mente at have kunnet læse, saaledes dette Roma. Derfor har han ogsaa under 1177 notitsen: *Asker successit patruelis istius papali consensu*, idet han bemærker: *haec, quae Prumers edidit, iam legi nequeunt*. Dr. E. J. vilde sikkert have gjort vel i her at følge Waitz' eksempel, thi notitsen af 1167 vil dansk historieforskning ikke gerne undvære, dertil er efterretningen om Eskils tilbagevenden til Danmark i dette aar, hvorfra det nu end

var, altfor vigtig. Der er endnu et par steder i Colbazannalernes tekst, hvor Waitz byder mere end Ellen Jørgensen.

Bortset fra dette enkelte tilfælde har jeg imod selve dr. E. J.'s tekstgengivelse kun et par indvendinger at gøre, der imidlertid lader sig tilbageføre til et og samme grundprincip. Det vil altid være et vanskeligt spørgsmaal for en tekststudgiver at afgøre, i hvilken grad han bør tiltage sig at rette i den bedste overleverede tekst, naar denne er en afskrift. Tekstrettelsen er som bekendt filologiens fineste, men ogsaa flygtigste essens; enhver stor filolog bukkes under for tilbøjeligheden til at tekstrette, og jeg tror, at paa et par steder er ogsaa dr. E. J., endskønt historiker, bukket under for denne filologiske fristelse til at give en endog bedre tekst end det bedste haandskrifts.

Det er siden Erslev holdt sine kritiske øvelser almindelig bekendt i historikeres kredse, at der er en kronologisk fejl i Valdemaraarbogens gengivelse af begivenhederne i aarene 1216—18; at den, som den er os overleveret i en eneste afskrift fra 1260 i det ene haandskrift Cod. Holm. A 41, henfører til 1218 begivenheder, der maa tilhøre aarene 1216 og 1217. Beviset herfor findes dels i de tyske kilders, Albert af Stades og Detmars selvstændige beretning om de samme begivenheder, dels deri, at Sorøarbogen, der ganske aabenbart blot har afskrevet Valdemaraarbogen, men som har begivenhederne under de rigtige aarstal, netop derfor maa have afskrevet Valdemaraarbogens original eller snarere en bedre afskrift af den end den ene, vi kender. Til sin udgave af Valdemaraarbogen har dr. E. J. nu som vi andre kun den samme ene urigtige afskrift i Cod. Holm. A 41; alligevel retter hun paa dette sted dens tekst af efter Sorøarbogen. Denne fremgangsmaade er imidlertid efter mit skøn urigtig. En udgiver har at gengive teksten i den bedste form, hvori den forekommer, naturligvis med de nødvendige rettelser af aabenbare sprogsfejl, hvad enten den foreligger i original eller afskrift. Derimod maa udgiveren overlade det til den videre kildekritiske forskning at afgøre, om og i hvilket omfang fremmede benyttere af kilden har kendt denne i former, der har staaet originalen nærmere eller maaske originalen selv. Skulde udgiveren, hvor han kun har en eneste afskrift, rette dennes tekst af efter fremmede benyttere, vilde hans arbejde blive uoverkommeligt, fordi undersøgelsen maatte føres til bunds. Det vilde ikke være tilstrækkeligt at tekstrette et enkelt sted, om hvilket det allerede var paavist, at benyttere har bedre tekst end kildeafskriften; nej teksten maatte prøves helt igennem udfra dette synspunkt. Saa enkelt er forholdet mellem Sorøarbogen og Valdemaraarbogen, at her ses det ganske tydeligt, som var det et para-

digma, at paa saadan tekstsrettelse bør en udgiver ikke inklude sig. Dr. E. J. retter som sagt Valdemaraarbogens kronologi under 1218 af efter Sorøarbogen. Men under aaret 1170 aftrykker hun som Valdemaraarbogens tekst: *natus est Waldemarus secundus, filius regis W[aldemari] primi, 4. kal. Julii, qui primo dux, postea rex successit fratri suo Kanuto*. Her har imidlertid Sorøarbogen under samme aar: *natus est Waldemarus, filius Waldemari 4. kal. Junii*. Hvem vil tvivle om, at Sorøarbogen ogsaa her gengiver Valdemaraarbogens originale tekst bedre end afskriften fra 1260? Spørgsmaalet har den største betydning for vor opfattelse af Valdemaraarbogen; har afskriften ret, er den anlagt i alt fald efter 1202, har benytteren, Sorøarbogen, ret, er Valdemaraarbogen anlagt ialtfald før 1202. Men hvorfor retter nu udgiveren ikke ogsaa paa dette sted sin Valdemaraarbogtekst af efter Sorøarbogen, naar hun gør det for aarene 1216—18? Fordi hun ikke har draget den fulde konsekvens af det, ganske vist ogsaa urigtige, udgiverprincip, hun har anlagt paa aarene 1216—18; fordi hun har nøjedes med at rette det enkelte sted, hvor tekstens urigtige overlevering allerede var bevist af den kritiske forskning, men naturligvis ikke har forfulgt denne tanke videre. Dog — enten maa hun rette Valdemaraarbogens tekst til 1170 af efter Sorøarbogen saavel som til 1218, eller ogsaa maa hun — og det er det rigtige udgiverprincip — uden rettelse aftrykke den bedste afskrift for 1218 saa vel som for 1170.

En anden og det netop for en forsker af dr. Ellen Jørgensens særlige lærdom mærkelig vilkaarlig tekstrettelse frembyder gengivelsen af Skaanske aarvog under aar 1489. Her hedder det i den eneste bevarede tekst af aarvog, efterat fangerne i slaget ved Aasle er opregnede: *qui omnes per nobilissimam reginam Margaretam missi sunt captivi in Daciam. Deo laus in secula, qui dedit victoriam inopinatam in manu feminæ, videlicet reges in compedibus et nobiles eorum in manicis ferreis*. Allerede Svend Grundtvig tog anstød af disse aarvogens slutningsord; de maatte efter hans mening være urigtigt indsat — fra et ældre originalt haandskrift — skønt det haandskrift, der er bevaret, palæografisk set i og for sig godt kan være en original, selvom det er paa papir. I den formodede original maatte efter hans formening teksten have lydt: *qui omnes . . . missi sunt captivi in Daciam, videlicet reges in compedibus et nobiles eorum in manicis ferreis. Deo laus in secula, qui dedit victoriam inopinatam in manu feminæ; idet bemærkningen om fangernes lækning tydeligt nok var en marginalnote, der blot af afskriveren var indsat paa urette sted. Til denne Grundtvigs opfattelse sluttede ogsaa Erslev sig*

(H. T. 5. R. III, 337), og det kan forsaavidt ikke undre, at dr. E. J., støttende sig til disse udmærkede autoriteter, er skredet til uden videre at rette Skaanske aarbogs tekst i overensstemmelse dermed. Forholdet er imidlertid et ganske andet. Siden Grundtvig og Erslev behandlede dette tekststed, er man blevet klar over, at middelalderlige kildeskrifter i en ganske anden grad, end de antog, er udspækkede med bibelcitater. Dette: *reges in compedibus et nobiles eorum in manicis ferreis* er netop et saadant bibelcitat, nemlig af Ps. 149, 8. Den mand, der skrev slutningsordene af Skaanske aarvog, beretter da af historiske kendsgerninger netop kun det, at dronning Margrete sendte fangerne til Danmark, nemlig til Lindholm slot. Resten er hans eget jubelskrig over sejren, der slaar over i dette bibelcitater af salmerne. Det skal oversættes: gud være priset, der gav en uventet sejr i en kvindes haand, som »lagde de fjendtlige konger i fodlænker og deres høvdinge i haandlænker«. Derfor er teksten sikkert rigtig, som den er overleveret, og dr. E. J. burde heller ikke her have forladt det eneste haandskrift, hvori teksten er overleveret.

Som det vil ses, er disse indvendinger højst begrænsede og ikke af den natur, at de kan forringe den almindelige værdi af selve tekstgengivelsen, arbejdets væsentlige resultat og fortjeneste. Mere vægt vilde den indvending have, at den lærde udgiver har begrænset sit arbejde til kun at omfatte de paa latin affattede danske aarbøger, men har forbigaaet de paa dansk affattede, hvis ikke forholdet var det, at disse dels for størstedelen kun er oversættelser af de latinske, dels for de vigtigstes vedkommende — de danske gengivelser af *Gesta Danorum* og *Rydaarbogen* — allerede er meget tilforladeligt trykt af M. Lorenzen i *Gammeldanske krøniker* 1887—1913; men desværre, som alle de skrifter, der udgives af Samfund til Udgivelse af gammel nordisk Litteratur, uden nogensomhelst vejledende indledning. Man kan derfor erkende, at det vilde være urimeligt at genoptrykke disse ogsaa i sproget danske aarbøger i *Annales Danici*, omend *Rydaarbogen* paa dansk baade har en selvstændig fortsættelse til 1314 og vittterligt har øvet betydelig indflydelse paa overleveringen, eller vel rettere fordærvelsen af aarvogsoverleveringen i det hele taget. Udover hvad Lorenzen har trykt, synes der dog at eksistere ogsaa andet dansk aarvogsmateriale; saaledes omtaler dr. E. J. 30 »noter fra to danske aarbøger paa modersmaalet 1074—1255 og 1095—1147, som kendes fra den Huitfeldt-Pufendorfske codex, cod. Holm. K. 3«. De er vel, siden dr. E. J. ikke gaar nærmere ind herpaa, saa temmelig værdiløse, men man tør dog sikkert tillade sig den bemærkning, at det vilde have været ønskeligt, om udgiveren

i sin indledning havde givet en samlet oversigt over omfanget af den paa dansk affattede aarbogsliteratur og redegjort for dens forhold til den latinske, hvorved hun ogsaa vilde have naaet at give os den hos Lorenzen manglende indledning. At dr. E. J. selv et øjeblik har følt, at en saadan redegørelse naturligt føjede sig ind i rækken af hendes pligter som udgiver af *Ann. Dan.*, ses af, at hun har anset det for rigtigt 16—17 at give en oversigt over haandskriftmaterialet til de af Lorenzen udgivne danske oversættelser af *Rydaarbogen*; jeg kan kun beklage, at hun ikke har forfulgt denne tanke videre.

Dermed føres jeg imidlertid over til et par kritiske bemærkninger, jeg har at gøre til indledningen. Den synes mig hist og her noget lunefuldt affattet og i det hele taget altfor knap. Det er lidt forvirrende, naar tidligere udgaver, der som regel anføres i selve indledningens tekst, en enkelt gang sættes ned i en anmærkning (20 anm. 2), naar en aarbog, som udgiveren selv kalder »den yngre *Sorøaarbog*«, adskillige steder i omtale betegnes som aarbogen i *Justinuscodexen*, naar litteraturangivelse ganske mangler for *Sjællandske krønike* (31). Undertiden synes dr. E. J. at forudsætte, at en benytter er ligesaa vidende om disse ting som hun selv. 30 anm. 4 lyder kort og godt: særlig opmærksomhed fortjener redegørelsen for det skaanske oprør under 1180 og beretningen om Erik Plovpenning's død — men hvorfor? maa dog den uvidende benytter have lov at spørge den lærde udgiver om. Dette er naturligvis smaating; knapheden er en alvorligere indvending. Stilens knaphed er velkendt fra dr. E. J.'s fortjenstfulde forskerarbejde, og jeg skal ikke bebrejde hende den; sikkert er tiden uigenkaldeligt forbi for den snaksomme form, der breder sig i mange bind, som ingen har taalmodighed til at læse. Men stilens knaphed bør dog ikke medføre, at ogsaa indholdet bliver for knapt. Lad nu være, at udgiveren i indledningen til *Lundearbogen* en passant meddeler, at vi maa lade spørgsmaalet om dens tilblivelse »staa hen«, og at hun saaledes lader alle de interessante spørgsmaal af denne art, som *annalmaterialet* rejser, staa hen; det er naturligvis hendes ret at nøjes med alene at fremlægge materialet. Men dog kunde dr. E. J., der sikkert i øjeblikket er den kyndigste paa dette omraade, nok have meddelt os andre adskilligt mere af sin viden om *Annales Danici*, som vi vilde have været taknemlige for, end hun har valgt at give os i sin indledning. I alt fald kunde hun som enhver anden udgiver have ført fremstillingen af forskningen over aarbøgerne op lige til dato for den nye tekstudgaves fremkomst. Her er det efter min formening særlig uheldigt, at udgiveren har ment sig fritaget

for »nærmere at udvikle, hvorledes Erslev og Gertz' arbejde føjer sig til forgængernes og paa hvad vis de har ført studiet frem«. Det er mig egentlig ganske uforstaaeligt, at dr. E. J. har kunnet tage dette standpunkt; fremtidige benytttere vil haardt savne en saadan redegørelse.

Inden jeg nu gaar videre i at paavise, hvilke mangler dette standpunkt har affødt for affattelsen af udgiverens indledning, maa jeg indføje en betragtning, der er det første indtryk af selve den fortrinlige udgave. Først nu ser man klarere end før, hvad den middelalderlige danske annalliteratur i virkeligheden omfatter; vi kan nu — under skyldig hensyntagen til, hvad der kan være gaaet tabt, som dog næppe kan være ret meget — angive næsten det nøjagtige tal for, hvor mange værker den har bestaaet af, og navnlig se, at de alle tilhører et bestemt afgrænset tidsrum: tiden 1130—1400, hvilket iøvrigt allerede Erslev har fremhævet i utrykte forelæsninger. At udstrække dette tidsrum til aaret 1500, som udgiveren — i modsætning mærkeligt nok til det synspunkt, hun selv anlægger i sin indledning — efter en tilfældig ytring 205 at dømme undertiden synes tilbøjelig til, er aabenbart urigtigt. 15. aarh. sætter netop i denne henseende skel; ja er en bred og dyb kløft i den danske annalskrivning. Helt til henimod dets slutning er dette aarh.s historiske interesse tilfredsstillet ved det fortrinlige værk: *Compendium Saxonis* med tilhørende Jyske krønike, og saa kommer dertil Rimkrøniken som en behagelig læsning for dem af overklassen, der ikke brød sig om historisk viden, men kun vilde have den historiske politur, der nu ansaas for uomgængelig nødvendig for de dannede. Derfor skrives i 15. aarh., saavidt vi hidtil kan se, ikke en eneste ny aarvog, og man fører heller ikke de middelalderlige videre. Først med 16. aarh. tager aarvogsskrivningen fat igen; men nu er det de humanistiske historikere, der sætter nye aarbøger sammen ved afskrivning og videreførelse af de middelalderlige, hvad enten nu denne aarvogsaftattelse havde sit maal i sig selv, eller den skulde tjene blot som forarbejde til en samlet fremstilling, der efter de store udenlandske historikers eksempel helst saa lidt som muligt skulde have mærke af aarvogformen. Alligevel blev det dog den, der endnu engang slog igennem og sejrede, da 16. aarh.s mange frugtesløse humanistiske forarbejder endelig samledes i Hvitfeldts beskedne, men store aarvogsværk.

Dette synspunkt, den skarpe kronologiske begrænsning af den middelalderlige danske aarvogsliteratur i modsætning til 16. aarh.s kunde naturligvis ikke anlægges af Langebek. Han trykte, hvad han fik fat i af skrifter i annalform med nogle lette bemærk-

ninger om deres sandsynlige proveniens uden videre indtrængen i deres indbyrdes forhold. Det er imidlertid ikke først nu eller ved dr. E. J.s arbejde alene, at den nødvendige udrensning har fundet sted. Der ligger Erslevs arbejde imellem, og her viser det sig derfor netop, hvor urigtigt dr. E. J. har skønnet, naar hun mener at burde undlade i sin indledning at omtale Erslevs arbejde med aarbøgerne. Det maa for en senere tids forstaaelse af dette arbejdes betydning beklages, at Erslev aldrig selv har fundet lejlighed til at give en sammenfattende fremstilling af sin betragtning af den danske annalistik. Den eneste samlede oversigt derover fra hans haand foreligger i hans: *Kilderne til Danmarks Historie i Middelalderen* (1892), hvor han i den skematiske opregning af den middelalderlige aarboaglitteratur saa vidt dengang muligt har udskudt 16. aarh.s kompilatorer og saaledes naar til at antage et antal af ialt 30 »ægte« middelalderlige aarbøger eller samlinger af aarbogsnotitser. Bortset fra det oprydningsarbejde, Erslev i det hele udførte paa dette omraade — se saaledes hans bemærkning under hans nr. 4 Sorøarbogen om, at aarbogen 1214—1222, SRD. V, 497 er et brudstykke af Albert af Stade — var det hans hovedfortjeneste at paavise, at de to aarbøger 1241—1410 og 1268—1523, som Suhm havde aftrykt SRD. V, 528—534 og VI, 219—247, i virkeligheden var kompilationer af Peder Olsen. Dette skete ganske vist kun mundtligt paa de laboratorieøvelser, hvor Erslev til glæde og oplæring for hans elever indførte dem i den moderne kildekritik; om aarbogen 1241—1410 har Erslev saaledes, saavidt jeg kan huske og se, i trykken kun gjort den ene bemærkning i dette tidsskrifts 7. R. I, 493 anm. 1: at denne aarboag stammer fra den flittige Peder Olsson i det 16de aarh., er næppe før udtalt; det nærmere bevis for, at det er saaledes, kan ikke føres her. Dette nærmere bevis blev, saavidt jeg ved, heller aldrig senere ført i skrift, og dog var der ingen tvivl om rigtigheden deraf. Dr. E. J. har selv arbejdet med denne Erslevs bemærkning som udgangspunkt, og har ved sin udgave verificeret den. Hendes indledning skulde derfor for at være rent udgivermæssigt tilfredsstillende efter min formening netop først og fremmest have indeholdt en samlet oversigt over, hvad Langebek og Suhm trykte som formentlig middelalderlige danske aarbøger, hvad Erslev reducerede dem til, og hvorledes dr. E. J.s egen revision endnu lidt har begrænset deres antal; saa meget mere, som dr. E. J.s arbejde helt hviler paa Erslevs. Forholdet mellem Erslevs og dr. E. J.s reduktion er det, at Erslev foruden de 30 danske aarbøger paa andre steder i sin oversigt noterer Colbazannalerne og den dansk-svenske aarboag til 1415, hvilke to E. J. medtager i sin udgave,

Medens Erslev saaledes har 32 aarbogsnumre, har hun 27 — nemlig 26 særlig aftrykte og den, som hun 204 aftrykker efter Peder Olsøn som en tabt aarbog 1250—1290 og som svarer til Erslevs nr. 15. Idet hun udelader den lundske erkebispekrønike, trykt af Gertz SM II, 91—132, reduceres Erslevs tal ved, at fire af ham under selvstændigt numer opførte aarbøger af E. J. meddeles som varianthaandskrifter til andre aarbøger — iøvrigt efter Erslevs egen anvisning i hans oversigt.

Men herved bliver det nu et spørgsmaal, om dr. E. J. ikke har været for tilbageholdende i sin reduktion og i virkeligheden har medtaget for mange aarbøger som »ægte«, d. v. s. fra før 1400. Efter udgiverens egne bemærkninger i indledningen at dømme, maa vistnok ni af hende aftrykte aarbøger, nemlig aarbøgerne: 980—1286, 1095—1194, 1259—1286, 841—1006, 1246—1265, til 1290, 1131—1325, 1101—1313 og 1275—1347 henføres til 16. aarh.s aarvogssamlere, de fleste af dem lader sig endda tilbageføre til samlingshaandskriftet veriloquium vetus. Eftersom deres kilder for langt det største indhold af deres meddelelser lader sig tydeligt nok eftervise som de ældre kendte annaler: Rydaarbogen, Jyske krønike, Lundearbogen, Sjællandske krønike og Ribearbogen, vilde det vistnok have været bedre, om udgiveren havde indordnet de nævnte ni som del af haandskriftmaterialet til disse aarbøgers tekster, saa at de faa notitser, de indeholder ud derover, var blevet meddelt som varianter dertil. I sin oversigt over aarbøgerne i indledningen medtager udgiveren da heller ikke disse aarbøger; tager man dette skridt fuldt ud, forkaster man disse ni »aarbøger« som i virkeligheden værende kompilationer fra 16. aarh., faar man — bortset fra notitserne 1250—1290 — tilbage som »ægte« aarbøger, aarbøger fra tiden før 1400, i alt 17 aarbøger. Og disse 17 tekster staar hverandre saa nær, at det nok tør siges, at selv om en og anden mellemliggende version er gaaet tabt, har den samlede danske aarbogslitteratur fra før 1400 næppe omfattet synderlig flere aarbøger, der kan anses for helt eller blot delvis selvstændige d. v. s. idetmindste delvis indeholdende notitser af primær karakter.

I samme øjeblik vi sammenstiller dette lille tal med den kendsgerning, at der i aarvogstiden var over 70 klostre i Danmark, føres vi ind paa en tankerække, der efter min formening maa blive ledende for den fremtidige aarbogsforskning med den nye udgave som grundlag. Det tør vel nok siges, at baggrunden for betragtningen af vore middelalderlige aarbøger — bortset fra Usingers og Schäfers store forsøg paa at føre dem alle tilbage til Annales Lundenses Majores — var den, at aarbogen i alt fald i Danmark var en særligt eller udelukkende af kirken benyttet

form for historieskrivning, og at en aarbog regelmæssigt var blevet til ved, at der i et kloster — eller muligt ved et og andet domkapitel — blev anlagt et annalværk, hvori munkene saa, slægtled efter slægtled, indførte notitser om de begivenheder af religiøs eller politisk natur, der kom indenfor deres synskreds eller var af almindelig betydning eller særlig af interesse for deres kloster. Saaledes kunde Grundtvig ogsaa tænke sig, at Rimkrøniken var opstaaet paa den maade, at munk efter munk i Sorø kloster ved hver konges død havde rimet hans levnedsskildring sammen. At nu den forestilling nogensinde for alvor har været levende, at der saa at sige til hvert kloster, eller dog til ethvert nogenlunde velordnet kloster, maa have hørt et annalværk, som aar for aar førtes af skiftende munke, skal jeg ikke paastaa; man har næppe nogensinde rigtigt overvejet konsekvenserne af denne forestilling. Men det forekommer mig dog, at skyggen af en saadan forestilling endnu spøger. Carl Petersen siger i Ill. Dansk Litteraturhist. 88—89 om aarbøgerne, noget uklart, at »henved tredive stykker er naaet til os«, at »mange maa være gaaet tabt« og at »momentvis røber et ord, at der bag munkekutten har banket et hjærte, som følte varmt for landets ve og vel«. Selv dr. E. J., der naturligvis ikke fremsætter denne opfattelse, kan dog sige (20), at »det ser ud, som om munkene i Næstvedkloster for en tid har forsømt at skrive i annalværket«.

Ikke blot en saa ekstrem forestilling, men overhovedet opfattelsen af aarbogen som regelmæssigt et klostres selvstændige »annalværk«, bliver nu grundigt ihjelslaaet ved dr. E. J.s udgave i forbindelse med Gertz' fortrinlige indledninger. I disse er det godt gjort, at forfatteren af den Sjællandske krønikes fortsættelse var en verdslig mand, og at dette vistnok ogsaa gælder om Jyske krønikes forfatter, omend han viser nogen interesse for Franciskanerne; hertil kommer, at Valdemaraarbogen, som dr. E. J. meget rigtigt fremhæver (9), blev til i kongens kancelli, der uanset dets personel dog er en verdslig institution. Men allerede derved formindskes kirkens betydning for aarbogskrivningen med dennes tre hovedværker, og allerede heraf ses, at aarbogen ikke var en særlig kirkelig form for historieskrivning; den var datidens almindeligt brugte og er for saa vidt alle tiders naturlige form, saa vist som kronologien er historiens rygrad.

Men videre ser vi, at saa langt fra, at der til hvert kloster hører et annalværk, samler aarbogskrivningen sig tværtimod om eller rettere i nogle ganske faa klostre. Vi har selvstændige aarbøger fra Cistercienserklostrene Sorø og Ryd, fra Benediktinerklostrene i Næstved og maaske Essenbæk, desuden fra et eller to

Dominikanerklostre, Roskilde eller Lund; Ribeaarbogen skriver sig snarere fra domkapitlet end fra et kloster, og det samme gælder vel ogsaa den ældste aarbogskrivning i Lund, hvoraf den ene af de to dær anlagte aarbøger dog senere førtes videre i Colbaz. Paa disse faa provenienssteder fordeler sig de 15 — den af Gertz i S M II, 1—74 trykte gamle Sjællandske krønike, der hører til Sorøaarbøgerne, medregnet — selvstændige aarbøger, der maa henføres til kirken; af dem kan højst 12 henføres til ialt 6 klostre. Fra 6 klostre af 70 er der bevaret selvstændige aarbøger — det er den nøgne kendsgerning bag ved forestillingen om »klostrets annalværk«.

At der nu og da i aarbogstiden virkelig er blevet ført et »annalværk«, skal ikke benægtes; men det vil for fremtiden gaa dermed som i sin tid med Hvitfeldts »tabte kilder«; den, der vil paastaa, at her eller dær er en aarbog et »annalværk« d. v. s. et af forskellige personer ført historisk notitsarbejde, ikke et af enkeltmand i aarbogsform udarbejdet historieværk, maa kunne føre bevis for sin paastand. Dær vil der sikkert blive vanskelige kritiske undersøgelser at gennemføre. Dr. E. J. mener, at det ikke med sikkerhed kan afgøres, om det sidste store parti af Valdemaraarbogen »skyldes en enkelt forfatter eller flere har arbejdet paa det«; mig synes det ganske afgjort, at i alt fald siden 1197, da den for hvert eneste aar har en eller flere betydningsfulde meddelelser, alle af samme karakter, er den ogsaa blevet ført aar for aar i det kongelige kancelli og notitserne vel dikterede af de skiftende kanslere. Jeg vilde indtil videre anse netop Valdemaraarbogen for det eneste sikre »annalværk«; men det er muligt, at Lundeaarbogen fra 1265 til 1307 har samme karakter, maaske har ogsaa et saadant lundsk annalværk været kilde til Lundeaarbogen til 1265 for tiden siden 1224.

Iøvrigt maa man sikkert se bort fra forklaringen om det »selvstændige annalværk«, udarbejdet af flere, i alt fald for de af aarbøgerne, der har nogen virkelig selvstændig aarbogs betydning. Hvorledes det gik til, naar et kloster endelig vilde anlægge sig en aarbog, eller rettere, naar dets forstander eller blot en munk fandt paa, at nu skulde klostret have en aarbog, ses bedst af den som selvstændig aarbog af de E. J. selv undlivede Esromaarbog. I aaret 1307 var der i Esromklostret en munk, som tog eller skaffede sig en afskrift af Lundeaarbogen og saa dertil føjede et par notitser om, at det aar døde ridderen Jon Litle og hans datter Cecilie, der begge blev begravet i klosterkirkens kor. Hans tilføjelse: *requiescat in pace, amen*, synes at tyde paa, at han end ikke har tænkt paa selv at fortsætte aarbogen eller at hans

brødre i klostret skulde kunne paatage sig det (129). Med rette har dr. E. J. medtaget Esromaarbogen alene som variant af Lundearbogen; et annalværk kom aldrig til eksistens i Esromklostret.

For en nøjere undersøgelse af dette forhold er det naturligvis højst beklageligt, at kun to af samtlige aarbøger er os overleveret i sikker original; det er med rette, at dr. E. J. klager over (20), at der for hendes forklaring af den yngre Næstvedaarbog ikke kan føres et palæografisk bevis. Af de to sikre originaler hjælper Colbazannalerne os endda ikke meget paa grund af deres højst omskiftelige skæbne. At en manus prima har anlagt dem og ført dem ned til 1153, at en manus secunda tager fat 1151 og en manus tertia 1155, er ikke af megen interesse; fordi vi ved, at netop i de aar er aarbogen kommet bort fra Lund til Bosarp, hvor den var, til den efter 1170 overførtes til Colbaz, saa at de skiftende hænder naturligst forklares ved aarbogens skiften opholdssted. Des større interesse knytter sig derfor til den anden bevarede original: den yngre Sorøbog. Langebek gav derfor ogsaa SRD V, 456 en facsimile af den, der, ganske primitivt eftertegnet som den er, dog giver betragteren en forestilling om dens udseende. I vore dage er der naaet en saa højt udviklet teknik i gengivelse af haandskrifter ved fotografiens hjælp, at den fotografiske gengivelse er ganske saa god, ja man fristes til at sige, undertiden endog bedre end originalen selv; det maa derfor meget beklages, at en fotografisk gengivelse af denne aarbog ikke ledsager dr. E. J.s udgave; yerdenskrigen og dens priser maa vel ogsaa her bære skylden.

Dr. E. J. mener nu i denne aarbog at kunne skelne mindst tre, maaske flere forskellige hænder. »Ældste haand skrev ved det 13. aarhundredes midte vistnok paa eengang det første stykke omfattende tiden 1202—1231. Den følgende række noter 1231—1288 indførtes under eet ved aarhundredets slutning af en ny haand, der vist ogsaa har skrevet den næste gruppe af optegnelser omfattende tiden 1291—1300. Paa samme maade blev aarbogen fortsat stødvis i det 14de aarhundrede, hvad enten man nu vil skelne mellem 2—3 forskellige hænder, eller man vil mene, at samme mand 2—3 gange har grebet pennen«. Om optegnelserne 1308—1347 bemærker udgiveren endvidere, at de er »samtidige eller nogenlunde samtidige med begivenhederne og selvstændige«.

Den, der læser denne beskrivelse uden at kende originalen, maa jo uvilkaarligt faa det indtryk, at her har vi altsaa typen paa et saadant rigtigt annalværk, som skiftende munke i Sorøklostret har ført. Jeg tror ogsaa, at det er denne forestilling, der

spøger i den lærde udgivers tanke og har bevirket, at hendes beskrivelse ikke er blevet tilstrækkelig nøgtern. Thi virkeligheden svarer ikke dertil; der havde været mere grund til, stærkere end udgiveren gør det, at fremhæve andre af originalens karakteristiske træk. Først at den hele aarbog kun er en eneste side af et sidste ubeskrevet pergamentblad i Justinuscodexen; det er noget lidt i forhold til de forestillinger, som tanken om et klostres »annalværk« vækker — og dog er der næppe tvivl om, at saaledes har de fleste af disse aarbøger set ud, bortset fra de rigtigt store. Dernæst er bemærkningen om samtidigheden og selvstændigheden kun sandhed med ganske betydelig modifikation. Notitserne 1308—1347 er for det første ialt kun 9, og af dem er kun de tre sidste fra aarene 1343—1347, af hvilke de to femtedele endda blot er meteorologiske meddelelser, virkelig samtidige; af de andre 6 er de to under 1308 og 1315 dødsantegnelser, vel fra gravmæler eller dødebog; de fire almindelige notitser er nedskrevet af manden, der skrev notitserne 1343—1347, to indledede med: *his temporibus et istis diebus et temporibus*; selv den fra 1340 er hentet fra en bog »*qui dicitur Herueus*«. Og i alt det øvrige indhold findes, bortset fra en og anden dødsantegnelse, næppe et selvstændigt ord; det er sammenflikket af den yngre Næstved-aarbog, den ældre Sorøaarbog og maaske den gamle Sjællandske krønike. Det er urigtigt, naar det under 1259 berettes, at Erik 5. regerede 35 aar, og dobbelt urigtigt naar Bornhøvedslaget henføres til 1226 29. septbr. i stedet for til 1227 22 juli.

Her er altsaa slet ikke tale om noget jævnt ført »annalværk«; nogle munke med lidt historisk interesse har fra tid til anden moret sig med at fylde denne ubeskrevne side i Justinuscodexen nogenlunde op. Kunde man antage, at det var manden fra 1347, der havde anlagt aarbogen og skrevet det hele, blev det endda bedre forstaaeligt; saa havde han tænkt sig at paabegynde et »annalværk«, der senere, paa sidste side, skulde fortsættes af andre, men ikke blev det. Men nu mener jo den lærde udgiver, at der maa skelnes mellem flere hænder og — efter velvillig mundtlig meddelelse — navnlig, at den 13. aarh.s haand fra 1231 umuligt kan identificeres med den 14. aarh.s fra 1347. Jeg bøjer mig for den faktiske palæografiske viden, omend jeg tillader mig det kætteri at mene, at palæografien i øjeblikket befinder sig paa samme standpunkt som diplomatiken før Mabillon; den er endnu ikke etableret som videnskab; den har en tilbøjelighed til at finde forskelle og deraf følgende »hænder«, medens den endnu ikke har undersøgt, hvor forskellig den samme mands haand maaske kan være i disse fjerne aarhundreder, da blækket var

mere forskelligt, gaasefjerene mere forskellige, og skrivningen maaske en mere specialiseret kunst, end blæk, staalpen og skrivning er nu. Givet, at flere hænder har skrevet den yngre Sorø-aarbog, følger deraf dens karakter af en fuldkommen ligegyldig, ufuldstændig og overfladisk kompilation. Men hvad skal vi saa sige om aarbogen 67—1287. Den indeholder næppe et ord, som ikke er taget fra andre aarbøger, fortrinsvis Rydaarbogen; den har formodentlig ogsaa været et tilfældigt ubeskrevet blad i en codex, som en eller anden munk har taget sig paa at udfylde med udskrifter af de aarbøger, han nu tilfældigt kendte. Og selv nu den saakaldte Skaanske krønike. Den er forfattet af en Lundekannik eller Lundemunk, der af egen oplevelse kun giver notitser til aarene 1382—1389, men som dog kan tilsætte nogle faa notater fra aarene 1369, 1375, 1376, 1378, 1379 og 1380; for tiden 1324—1366 bruger han som kilde den lundske erkebisperønike, og han gaar endda tilbage til 1316, dog at hans notater for disse tidligere aar viser hans uvidenhed ved grove fejl.

Alligevel, ringe som disse arbejder er, viser de dog, at der rundt om hos en og anden mand var en levende historisk interesse, der hvor en egen forfattere evne manglede ganske vist kun gav sig ringe udslag. Men ud fra denne enkeltmands medfødte historiske interesse maa vi dog forklare den hele aarbogsliteraturs opstaaen. Sandheden er, at det var ikke klostrene eller kirken, end ikke det danske politiske liv, der skabte den tids historikere i Danmark. De danske middelalderlige aarbøger er, bortset fra Valdemaraarbogen, tilblévet ved, at nogle faa historisk interesserede mænd fra tid til anden tog sig paa at skildre deres lands historie i den tid, de oplevede eller kunde overse; og de søgte derved at gøre perspektivet dybere ved at benytte ældre arbejder af samme art som baggrund for deres eget. Saa sjældne var disse mænd, at de stadig maatte søge tilknytning til meget ældre arbejder; saa sjældne var disse virkelige historikere, at deres arbejder stadig afskrevs af dem, der uden selv at have evne til at forfatte, havde brug for eller gerne vilde have en oversigt over fortiden. Det var dengang som nu yderlig faa mænds personlige arbejde, der byggede den smule viden op, som vi i det hele har om Danmarks historie.

Derfor vil fremtidig forskning over aarbøgerne gaa den af Gertz anviste vej; hvad det gælder om, er at danne sig stedse tydeligere billeder af de virkelig fremragende og selvstændige aarbogsforfattere. I det følgende resumerer jeg blot, hvad vi fra dette synspunkt set i øjeblikket ved eller kan vide.

Gaar vi ud fra den middelalderlige aarbogsliteraturs slut-

ningsaar 1400 møder vi af saadanne virkelige historikers profiler først forfatteren af den Sjællandske krønikes fortsættelse. Gertz viser, at hans skildring fra 1326 bliver samtidig eller dog falder indenfor hans synskreds; enhver, der har læst hans arbejde, ved, hvilken frit og uafhængigt dømmende mand han maa have været; dog er hans skrift endnu saa lidt undersøgt, at der ikke lader sig sige noget afgørende til karakterisering af ham selv ud over hans givne verdslighed; ja, det er endnu ikke ganske sikkert, om forfatteren er een person, der begynder 1326 og fortsætter til 1363, eller om muligvis to forfattere her har arbejdet, den ene i fortsættelse af den anden. Her er et værdigt emne for en ung historiker.

Betydeligt klarere har Gertz skildret os forfatteren af *Compendium Saxonis* og Jyske krønike, der afsluttedes 1340. Vi ser, at han er en Jyde, at han har oplevet Erik 6.s og Kristoffer 2.s regering, at hans hele arbejde med at give en forkortet og derfor letlæselig udgave af Sakse er et udslag af hans fædrelandskærlighed. Det er et besynderligt træf, at dr. E. J., der her ganske undtagelsesvis indlader sig paa karakterisering af en aarbogsforfatter, derved griber saa ganske fejl, at hun endog siger, at »digtet: Geme plange mesto more dolorosa Dacia, lyder gennem den sidste del af hans værk«. Forfatteren af den Jyske Krønike var netop trods eller rettere som en følge af hans fædrelandskærlighed en modstander af den nationalistiske bevægelse, der fandt sit udtryk i dette digt, hvilket tydeligt nok fremgaar af hans eget skrift.

Bagved disse to — eller tre — forfattere fra om ved midten af 14. aarh. kommer vi til tre historikere fra om ved 1300: forfatterne af Essenbæk- og Ribeaarbøgerne til 1323 og 1324 og af den yngre Næstvedaarbog til 1300. Ligesom Jyske krønikes forfatter fortsætter de to første væsentligt Rydaarbogen, den sidste derimod alene Lundeaarbogen. Særlig Næstvedforfatteren er interessant ved sin levende politiske interesse; han noterer nøjagtigt saavel de hof, der holdes i hans tid, som navnlig drostskifterne; han har haft fuld forstaaelse af disse regeringskifters politiske betydning.

Disse historikere havde altsaa som forarbejder Rydaarbogen, hvis latinske tekst standser 1288, og Lundeaarbogen, saaledes som denne forelaa afsluttet ved 1265. Herved er at bemærke, at Rydaarbogens forfatter, saa personlig hans form end er, saa tydeligt han end ved sine hadefulde bemærkninger om Tyskerne tilkendegiver sig som en mand fra det omstridte grænseland, dog selv skriver paa grundlag af Lundeaarbogen til 1265.

Forklaringen af denne Lundearbog til 1265 er nu imidlertid det største og vanskeligste spørgsmaal i den samlede danske aarbogsliteratur. Jeg for mit vedkommende tror, at denne Lundearbog er skrevet om ved 1265, efter at der ikke var ført nogen aarvog i Lund siden senest 1155. Til støtte herfor anfører jeg at den under aaret 1158 beretter, at Valdemar 1. regerede 25 og et halvt aar, hvilket viser, at denne notits maa være i alt fald senere end 1182, at den har kunnet benytte en paveliste, hvorfra maa- ske dens forfatter har indført de tidligere notits om paveskifter helt tilbage til 1130, der forekommer i den ældre Lundearbog, men som i alt fald har sluttet med Gregor 9.s valg 1227; endelig at den under 1216 noterer: et Ericus Ploghpænning natus est, hvilket viser, at denne notits er skrevet efter 1250. Det er muligt, at dens forfatter til forarbejde har haft den ovfr. nævnte Lundear- annalistik siden 1224, sikkert har han ogsaa brugt Valdemaraar- aarbogen til 1219, og jeg er tilbøjelig til at tro, at Gertz' bemærk- ning SM II,1 om, at efter hans formening har Rydaarbogens for- fatter snarere benyttet den gamle Sjællandske krønike som kilde end omvendt, ogsaa gælder Lundearbogen, at denne gamle Sjæl- landske krønike har været kilde ogsaa for den. Den gamle Sjæl- landske krønike er skrevet, formodentlig 1251, af en Cistercienser- munk, ivrigt interesseret i sin ordens historie, snarest hjemme- hørende i Sorø, derfor kendt ogsaa med Adam af Bremen og Sakse, i det hele meget belæst; betegnende for forholdet mellem ham og forfatteren af den yngre Sjællandske krønike er det, at denne, hvor han bruger ham som kilde, har bortskaaret netop alle hans medde- lelser om Cistercienserordenen. Hvis nu denne forklaring af Lundearbogen er rigtig, føres vi bagved den og den gamle Sjæl- landske krønike alene tilbage til Valdemaraarbogen.

Denne er jo imidlertid igen af en ganske særegen karakter. Ført i det kongelige kancelli har dens bestemmelse været, at i den skulde meget nøgternt opføres alle de begivenheder, der var af interesse for det kongelige hus eller den kongelige politik. Man kan ikke sige: Danmark eller dansk politik, thi det er netop et meget karakteristisk træk ved Valdemaraarbogen, at den, saa udførlig den er, dog ikke noterer endog meget vigtige begiven- heder, naar de ikke er udslag af den kongelige politik. Mest paa- faldende er det saaledes, at den ikke med et ord omtaler hver- ken erkebisp Anders Sunesøns korstog til Estland 1206, Sunesøn- nernes store nederlag ved Lena 1208, eller kong Sverkers fald i slaget ved Gestilren 1210; derom maa man læse i Lundearbogen til 1265, der har notitserne derom fra den gamle Sjællandske

krønike. I disse begivenheder havde kongen eller kongehuset nemlig ikke del, de var udslag af erkebispens egen særlige storpolitik, og man kan næppe tænke sig noget tydeligere bevis for, at endnu i beg. af 13. aarh. var kongen og erkebispens to jævnyrdes, sideordnede magter i dansk politik. Det kongelige kancelli selv havde endnu den opfattelse, at kongen var ikke det samme som Danmark, men alene en meget fremstaaende politisk magt i Danmark, det vilde derfor være urigtigt at kalde Valdemaraarbogen en rigsaarbog, den er en husaarbog for kongeslægten. Dens tilblivelse i selve det kongelige kancelli giver den en eminent betydning som kilde til Danmarks historie, og jeg har da ogsaa i dette tidsskrift 8. R. VI, 221 søgt at vise, hvilken meget betydningsfuld mening der maa indlægges i dens enkle notits under 1213: *expedicio in Dacia qvievit*.

Valdemaraarbogen er vistnok anlagt i 1170erne eller muligt i 1180erne; herpaa tyder dens notits under 1162: *natus est rex Kanutus, filius Waldemari regis*, hvor afskriften fra 1260 sikkert for en gangs skyld har rigtigere tekst end Sorøaarbogen, der ombytter *regis* med *primi*; denne notits er altsaa skrevet før 1202, men i alt fald efter 1170. Men det er først fra den tid, Anders Sunesøn fra 1190erne til 1201 er kansler, sikkert siden 1197, at Valdemaraarbogen faar sin rigtige karakter af en udførlig aarbog for det kongelige hus — hvem glemmer heller Saksess fremhævelse af, hvad kanslerstillingen var blevet til i Anders Sunesøns tid. Indtil aarbogen saa 1219 brat slutter af; korstoget til Estland har som 300 aar senere Kristian 2.s bortrejse betydet, at det jævne daglige arbejde i kongens kancelli afbrødes, fordi det var selve kancelliet, der rejste bort.

I dette kongelige kancelli synes man imidlertid ikke at have anet, at der samtidig i selve hirden var en mand, som havde taget sig paa at skrive hele Danmarks historie. Den, der anlagde Valdemaraarbogen, har i alt fald alene haft den ældste Lundeaarbog som kilde, der er anlagt 1137 under benyttelse af de senere Colbazannaler, men hvis ældste parti næppe gaar længere ned end til 1155. Under aarbøgenes mærkelige næsten fuldstændige uafhængighed af 12. aarh.s rige historiske litteratur, er det naturligvis af den største interesse at blive klar over arten af den utvivlsomme forbindelse, der er mellem Lund- Sorø- og Rydaarbogen og den af Curt Weibull paaviste for Sakse og Knytlingasaga fælles kilde. Paa indledningens aller sidste, 37. side giver da ogsaa dr. E. J., om end med største betænkelighed, et interessant bidrag til dette spørgsmaals udredning. For alle

saadanne efterforskninger vil den nye udgave være af uvurderlig betydning, og udgiveren har ære af at have fuldført dette store og vanskelige arbejde.

Erik Arup.

M. Mackeprang: Vore Landsbykirker. En Oversigt. (Aage Marcus) Kbhvn. 1920.

I sin Oversigt over vore Landsbykirker bruger Mackeprang et Sted O. V. Kochs Udtryk om de smukke og pyntelige Kridtstenskirker i Grenaaegnen, at det er vanskeligt at føre et Knivsblad ind mellem Kvadrene, fordi de er saa omhyggelig sammenføjede. I hvert Fald for en Ikke-Arkæolog er det vanskeligt at foretage samme Operation over for Mackeprangs Bog, der netop er opført af mange ypperlig sammenføjede og nøjagtig tilpassede Enkeltheder. Den hviler paa Slægtleds Iagttagelser over vore Landsbykirker, indsamlede af dem, der gennem de sidste Menneskealdrer har været knyttede til Nationalmuseet, og nu bevarede i Museets Arkiv, men desuden paa et Utal af Forf.s egne Iagttagelser. Kun den, der har gennemlæst saadanne »Indberetninger« i Museets Arkiv, i Reglen snæversynede, næsten aldrig alsidige, kan vurdere det Skarpblik, det Overblik, den historiske Viden og sikre Kombinationsevne, som bærer Mackeprangs paa sit Omraade foreløbig afsluttende Værk. Det er tilegnet Mindet om det ældre Slægtleds betydeligste og grundigste middelalderlige Arkæolog, I. B. Løffler. Hans fortjenstfulde Hovedværk er hans Udsigt over vor romanske Kirkebygningskunst. Værkets Svaghed beror paa manglende kunsthistorisk Viden som Grundlag for æsthetisk Vurdering. Mackeprangs Bog er ene og udelukkende arkæologisk, og den behandler kun Bygningernes materielle Grundlag, Materiale, Konstruktion, Enkeltformer osv. Forud for tidligere danske middelalderlig-arkæologiske Arbejder har det streng Systematik og lysende klar Fremstilling. Der er Sider, hvor saa at sige hver Sætning indeholder nye positive Oplysninger. Ofte krydres Fremstillingen af en sarkastisk eller munter Bemærkning, som altid (maaske lidt overflødig) fremhæves med et Udraabstegn. Forøvrig røber disse Bemærkninger, at Forf. ikke er Æsthetiker. Thi den første Forudsætning for en æsthetisk Vurdering af et Kunstværk er den, at man glemmer sit eget Jeg for Kunstværkets. Nyttigt, og betegnende for Mackeprangs Arbejdsmaade er det statistiske Materiale, der offentliggøres i Bogen. Og det er karakteristisk, at tvivlsomme Besvarelser er udeladt. Hvor de romanske Landsbykirkers yderlig smaa Vinduer og smalle Glas-